

jmenovat nemusí, ale jelikož má dané ustanovení povahu „sankce“ (dvakrát jsi se svým výběrem neuspěl...), muselo by mít odepření mimořádně silný a obecně přesvědčivý důvod (trestně stíhaný kandidát apod.).

- ³² Interpretace vlivu prezidenta republiky na setrvání vlády v úřadě nicméně konvenuje průběhu diskusí nad návrhem ústavní listiny počátkem roku 1920 (viz Broklová 1992). Meritorní debata se však nevedla ve vztahu k ústavní listině, ale již o řadu měsíců dříve, při novelizaci prozatímní ústavy. Zde můžeme zaznamenat jak odpor proti odvolávání vlády a jejích členů prezidentem republiky, tak přitakání zásadě „kdo jmenuje, odvolává“. Nakonec převládla shoda, že fakticky bude vládu propouštět Národní shromáždění vyslovením nedůvěry. Dobová diskuse je významně ovlivněna jak čerstvou zkušeností s mocnářstvím (panovníkova vláda), tak personálním obsazením úřadu prezidenta republiky (Broklová 2001: 59–61, 64 násl.).
- ³³ V. Pavlíček patrně odvolání předsedy vlády připouští, byť s důsledkem pádu vlády jako celku (Pavlíček 1998: 220).
- ³⁴ Čelit se tím mělo právě vyšší aktivitě prezidenta republiky, pokud by novou legitimizační základnu vnímal jako vhodné východisko ke střetům s vládou, popřípadě též s parlamentem. Podobně „preventivně“ postupovali na Slovensku, oslabení prezidenta bylo reakcí na reálné konflikty v Portugalsku v roce 1982 (Beyme 1999: 323). Praxe nicméně ukazuje, že určité osobnostní typy mohou být výraznými politickými aktéry i bez mandátu vzešlého z přímé volby. Česká ústava však svou konstrukcí jejich mocenskou profilaci svádí do sféry vlády, čímž se vláda potenciálně dále oslabuje, jakkoliv je u nás vůči ústavně i politicky silnému parlamentu dosti slabá i bez toho.
- ³⁵ Úprava jmenování vlády byla zřejmě ovlivněna ústavou řeckou, kterou Beyme označuje „za trapně přesnou“ (Beyme 1999: 305).
- ³⁶ Mnohé kritiky jsou podbarveny personálně: když něco dělá osoba X, vadí to osobám Z, dělá-li to osoba Y, osoby Z tleskají, ovšem nespokojeně se ozývají jiní.

VIT HLOUSEK

Téma přímé volby hlavy státu náleží v českém politologickém, politickém i mediálním světě k tématům, která sice nepatří k nejdiskutovanějším,¹ přesto však dokáží vzbudit silné kontroverze. Přitom platí, že téma samotné je poměrně účelové a v podstatě se objevuje s větší frekvencí právě kolem prezidentských voleb, když se někomu začne zdát, že nepřímá volba prezidenta probíhá příliš komplikovaně a nejistě (to v lepším případě), či že její výsledek není dobrý (v horším případě). Postoje veřejnosti k této otázce jsou sice poměrně jednoznačné (pro zavedení přímé volby prezidenta), ale nesvědčí o příliš komplexním pohledu ve všech důležitých souvislostech.²

Předkládaný příspěvek si v žádném případě nečiní ambice komplexně reagovat na již existující sekundární literaturu vztahující se k tématu potenciálu pro přímou volbu české hlavy státu. V kontextu mediálních, politických a politologických debat se pokusí vyjasnit tradici postavení českého prezidenta a posoudit různé varianty jeho volby. Autor nezastává, že v žádném případě nepatří mezi zastánce přímé volby prezidenta, a pokusí se v závěru shrnout argumenty proti přímé volbě prezidenta.

I. HLAVA STÁTU A VOLBY V LETECH 1918–1989

Postavení hlavy státu v první československé republice³ odpovídalo zhruba postavení prezidenta v klasické parlamentní demokracii, tedy pokud bychom toto postavení posuzovali z hlediska zákonného vymezení fungování a kompetencí. Reálné postavení hlavy státu se postupně vyvíjelo a je potřeba říci, že velmi podstatným způsobem souviselo s tím, kdo tuto funkci zastával. V letech 1918–1935 vykonával úřad Tomáš Garrigue Masaryk. Poprvé byl zvolen 14. listopadu 1918 jednomyslně aklamačním způsobem, volilo jej tehdejší revoluční Národní shromáždění. Pod vlivem Masarykovy autority byly v průběhu prací na definitiv-

ni ústavě navýšeny prezidentské pravomoci a zejména bylo explicitně stanoveno, že se Masaryka netýká omezení volitelnosti na dvě funkční období, které se mělo týkat všech jeho nástupců.

Prezident byl volen na společné veřejné schůzi obou komor Národního shromáždění, která nepočítala s rozpravou. Toto volební shromáždění bylo usnášeníschopné za přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a nadpoloviční většiny senátorů a rozhodovalo třipětinovou většinou přítomných v prvním a eventuálním druhém kole hlasování. Do třetí kola postoupili v případě potřeby dva nejsilnější kandidáti z druhého kola a zvolen byl ten z nich, kdo získal více hlasů.

Masarykova éra v úřadě (Masaryk podal demisi 14. prosince 1935) byla velmi významná z hlediska etablování představy o tom, jak má prezident v československém politickém systému působit a jakou roli má hrát. Masaryk dokázal díky síle své osobnosti velmi výrazně překračovat limity dané jeho úřadu ústavním vymezením a v podvědomí české politické elity (viz např. fenomén tzv. Hradu jako klíčového mimoparlamentního nástroje tvorby politického konsenzu a politických rozhodnutí), ale zejména české veřejnosti etabloval představu jakéhosi ideálu aktivního (byť ne nutně aktivistického) prezidenta působícího jako politický i morální arbit.

Dne 27. května 1920 došlo k nové volbě prezidenta, ve které Masaryk obdržel 284 hlasů, kandidát německých nesocialistických stran August Naegle 61 hlasů, 60 lístků bylo prázdných a 6 hlasů se vyslovilo pro dva komunistické kandidáty, kteří ale oficiálně nekandidovali. Masaryk tak byl zvolen, byť nijak enormní většinou. O sedm let později – 27. května 1927 – byl Masaryk opět zvolen v prvním kole (274 hlasů), 60 lístků bylo prázdných a 54 hlasů získal kandidát KSČ Šturc. Dne 24. května 1934 kandidoval Masaryk naposledy a získal 327 hlasů, Klement Gottwald 38 hlasů a 53 lístků bylo prázdných.

Masaryk v rámci své abdikace explicitně řekl, že podporuje jako svého nástupce dlouholetého ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše. Benešova pozice nebyla ovšem zdaleka tak jednoznačná a jeho osoba se stala terčem útoků z různých částí politického spektra. Zejména agráři se pokusili postavit vlastního kandidáta (B. Němce), a ovládnout tak důležitý mocenský post. Po komplikovaných jednáních, která měla i mezinárodní rozměr (vztah Kominterny k rozhodování KSČ, respektive Svatého stol-

ce k rozhodování ČSL a HSLS), se nakonec Benešovi podařilo shromáždit na svou podporu více hlasů, než kdykoli předtím Masarykovi. Beneše volilo 340 hlasů, 76 lístků bylo prázdných, 24 hlasů získal Němec, jenž ale nakonec nekandidoval. Benešovo období nebylo z hlediska vnitřní proměny prezidentského úřadu příliš významné, ze známých důvodů ostatně trvalo poměrně krátce, Edvard Beneš abdikoval z funkce hlavy československého státu 5. října 1938.

Prezidentem byl 30. listopadu 1938 zvolen Emil Hácha, který měl původně garantovat omezený prvek kontinuity s prvorepublikovou érou, nakonec ale skončil jako státní prezident Protektorátu Čechy a Morava. Háchova role ovšem nebyla tím určujícím, co formovalo pozici prezidenta v obnoveném Československu po roce 1945. Stejně tak nehrála žádnou roli pozice prezidenta Slovenského státu. Podstatné bylo, jak se pohled na kontinuitu či diskontinuitu úřadu hlavy státu odvíjel v londýnském exilu. Spolu se vznikem tzv. Prozatímního státního zřízení (9. července 1940) se Edvard Beneš chopil opět vykonávání prezidentských pravomocí. V exilu se poté zformovala teorie, podle které exilová vláda Benešovu říjnovou abdikací neuznala, neboť byla vynucená. Dále bylo argumentováno, že Beneš musí zůstat hlavou státu, dokud nebude zvoleno nové Národní shromáždění, které by mohlo provést novou volbu. Zásadní roli sehrála i otázka uznání ze strany Spojenců. Prezident ostatně v období mezi koncem války a ustanovením Národního shromáždění disponoval rozhodující pravomocí, když mohl vydávat dekrety s mocí zákona, z nichž mnohé vyvolávají politické kontroverze doposud.⁴ Dne 28. října 1945 byl Beneš ve funkci potvrzen prozatímním Národním shromážděním a 16. června následujícího roku byl znovu zvolen. Beneš sehrál negativní roli v událostech února 1948, ovšem již 7. června 1948 z funkce abdikoval, a otevřel tak éru prezidentů reálně socialistického Československa.

Prvním prezidentem, který spojil funkci hlavy státu s funkcí hlavy Komunistické strany Československa, byl Benešův nástupce Klement Gottwald. Po celé období let 1948–1989 je možné konstatovat, že se role prezidenta v československém politickém systému neodvíjela na základě jeho ústavněprávního postavení, ale na základě postavení, které aktuálně zastával uvnitř komunistické stranické hierarchie. Srovnáme-li ústavu z roku 1948 s její nástup-

kyní (tzv. socialistickou) ústavou z roku 1960, lze říci, že došlo k formálnímu zmenšení pravomocí. Postavení prezidenta z hlediska nepřímého způsobu volby Národním shromážděním (od roku 1969 Federálním shromážděním) a ústavního vymezení jeho role však bylo víceméně stabilní, došlo ovšem k odstranění omezení počtu volebních období, po která může prezident setrvat ve funkci, a došlo také k omezení volebního období prezidenta ze sedmi na pět let. V roce 1975 byl přijat změněný článek ústavy z roku 1960, který umožnil, aby byl místo Ludvíka Svobody, který nebyl schopen vykonávat svůj úřad, zvolen prezidentem Gustáv Husák. Až do prosince 1987 byl Husák zároveň generálním tajemníkem ÚV KSČ.

2. STRUČNÁ HISTORIE PŮSOBENÍ A VOLEB HLAVY STÁTU V ČSFR A V ČESKÉ REPUBLICCE

Krátké intermezzo svobodného Československa v letech 1989–1992 bylo poměrně zajímavým obdobím mimo jiné i z hlediska vývoje prezidentského úřadu. Dne 29. prosince 1989 byl Federálním shromážděním jednomyslně zvolen prezidentem republiky Václav Havel. V této souvislosti není až tak podstatné, že šlo v podstatě o komunistickou podobu Federálního shromáždění. Havlova volba byla výrazem demokratizačního konsenzu antikomunistických sil a bylo to rovněž určité symbolické potvrzení nezvratného kurzu demokratizace. Havel byl ostatně 5. července 1990 zvolen do funkce hlavy státu již novým, svobodně zvoleným Federálním shromážděním opět. Havel obdržel 114 hlasů Sněmovny lidu, 25 hlasů bylo proti. V české části Sněmovny národů obdržel Havel 63 hlasů, proti bylo 9 poslanců. Ve slovenské části Sněmovny národů získal Havel 57 hlasů, proti bylo 16. Již v prvním a druhém volebním období Havel ukázal, že se nespokojí s reprezentační rolí a že hodlá aktivně vstupovat do politického rozhodování.

Volba prezidenta republiky v roce 1992 získala nový rozměr proto, že se otázka vhodného kandidáta stala součástí rozsáhlých česko-slovenských diskusí o žádoucí podobě společného státu. Pro část slovenské elity ztělesňoval Havel určitou negativní zkušenost s domnělou českou supremaci v rámci ČSFR a pokoušela se z ideových i ryze takutických důvodů valorizovat názor nepodporující Havlovu kandidaturu. Latentní rozpor mezi názory Václava

Havla a ODS naopak v této atmosféře vyostřen nebyl a ODS využila Havlova symbolu i k podchycení části voličů v kampani roku 1992, když explicitně předem podpořila Havlovu kandidaturu na prezidentský úřad ČSFR. Dne 11. června 1992 ovšem vyhlásil Vladimír Mečiar, že pro HZDS není Havel vhodnou osobou na post federálního prezidenta. Prezidentská volba dopadla podle tohoto „zadání“: v červenci 1992 v prvním (3. 7.) ani ve druhém (16. 7.) kole nebyl Havel zvolen v důsledku toho, že jej odmítli podpořit slovenští poslanci (Cabada, Vodička 2003: 124–127). Dne 20. července 1992 rezignoval Havel na svou funkci s odůvodněním, že nemůže nadále plnit závazky vyplývající ze slibu věrnosti ČSFR tak, aby to bylo v souladu s jeho založením, přesvědčením a svědomím.

Samostatná Česká republika vznikla 1. ledna 1993. Česká ústava, která vznikala v politicky zjitřené atmosféře posledních měsíců roku 1992, zachovala politický systém parlamentní demokracie. Nebudeme na tomto místě rozebírat otázku prezidentských kompetencí (k pravomocím prezidenta srov. Cabada, Vodička 2003; Gerloch a kol. 2002, Koudelka 2000), podíváme se pouze na klíčové momenty volby prezidenta republiky v českých podmínkách.

K první prezidentské volbě došlo 26. ledna 1993. Volebním orgánem byla pouze Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR (transformovaná Česká národní rada). Zvolen byl Václav Havel,⁵ který v průběhu svého prvního volebního období hledal a ujasňoval roli prezidenta v českém politickém systému. Havlův sklon prosazovat své osobní představy bez ohledu na stávající politickou konstelaci a zejména jeho názorové neshody s největší vládní stranou – Klausovou ODS – přispěly ke zvyšování politického napětí.

Toto napětí vyústilo v roce 1998 do komplikací s druhou Havlovou volbou. Určitou politickou a mediální senzaci spojenou s volbou roku 1998 vyvolala vazba uvalená na tehdejšího poslance a vůdce SPR-RSČ Miroslava Sládka (který opět kandidoval na prezidenta) a skutečnost, že komunistický kandidát Stanislav Fišer nemohl s odůvodněním, že není poslanec ani senátor, přeciť osobně svůj předvolební projev. Václav Havel byl nakonec zvolen 21. ledna 1998 ve druhém kole⁶ nezřetelnou většinou, když v kole prvním mu ke zvolení chybělo 10 hlasů⁷ (Pečinka 2003: 126, Politika v České republice, II, 1, leden–únor 1998, s. 1).

Tuto skutečnost lze interpretovat jako „lekci“ či „účet“, který mu vystavila ODS za jeho zaujaté chování v událostech spojených s krizí ohledně financování ODS, následované rozkolem ve straně. V letech 1998–2002 došlo k několika pokusům o omezení pravomocí prezidenta republiky, typicky šlo zejména o snahu zabránit prezidentovi ingerovat přímo do výběru guvernéra a členů bankovní rady České národní banky. Příslušné zákony, které v součinnosti ČSSD a ODS byly v této věci přijaty, však označil Ústavní soud za neústavní, a tak nevstoupily v platnost. Vztahy mezi prezidentem a Zemanovou vládou, stejně jako mezi prezidentem a hlavní opoziční stranou ODS, zůstávaly napjaté.

V roce 2003 vypršelo Havlovi druhé volební období a nastala otázka nového vhodného prezidentského kandidáta. Již od roku 2001 se intenzivně diskutovalo o způsobu volby prezidenta a neméně intenzivně se diskutovalo o jménech eventuálních kandidátů. Vedle veřejného ochránce práv Otakara Motejla se v různých fázích objevily úvahy o kandidatuře Petra Pitharta, Miloše Zemana, Jaroslava Bureše, Miroslava Kříženeckého a přirozeně také Václava Klause. Zejména ČSSD dlouho nebyla schopna nalézt vnitřní konsenzus ohledně osoby „svého“ prezidentského kandidáta, což se této straně nakonec silně vymstilo.

Do první volby, která se konala 15. ledna, šli kandidát KDU-ČSL Petr Pithart, kandidát ODS Václav Klaus, kandidát KSČM Miroslav Kříženecký a kandidát ČSSD Jaroslav Bureš. S výjimkou Václava Klause byla podpora ostatních kandidátů nízká. Nikdo nebyl zvolen.⁸ Podobně bezvýsledně dopadla 24. ledna druhá volba, kdy spolu s Václavem Klausem kandidoval Miloš Zeman a senátorka Jaroslava Moserová.⁹ Poslanci a senátoři KSČM a částečně ČSSD ovšem různým způsobem bojkotovali druhé a třetí kolo druhé volby, a vynutili si tak třetí volbu.

Na počátku února nominovala ČSSD jako kandidáta na prezidentský úřad Jana Sokola. Protikandidátem i ve třetí volbě zůstal Václav Klaus. V prvním kole získal Klaus 111 hlasů poslanců a 32 hlasů senátorů, Sokol 81 hlasů poslanců a 47 hlasů senátorů. Vládní koalice nebyla tedy při volbě Sokola v žádném případě jednotná. Ani ve druhém kole nebyl prezident zvolen, Klaus získal hlasy 109 poslanců a 30 senátorů, Sokol 83 poslanců a 46 senátorů. Dne 28. února 2003 byl zvolen prezidentem Václav Klaus ziskem 142 hlasů (109 poslanců a 33 senátorů), jeho proti-

kandidát Sokol získal 124 hlasů, z toho 78 poslanců a 46 senátorů (srov. Pečinka 2003: 176–181).¹⁰

3. PUBLICISTICKÁ DEBATA O VOLBĚ HLAVY STATU V SOUČASNOSTI

Cílem předkládané studie není komplexně zachytit celou šíři názorů na českou volbu prezidenta. Proto se omezím pouze na prezentaci některých typických nebo naopak specifických stanovisek. Je zřejmé, že naprostá většina příspěvků prezentovaných v tomto oddíle pochází z doby, kdy proběhla ona zatím poslední dramatická volba českého prezidenta.

Tradičním příznivcem přímé volby prezidenta je Jiří Pehe. Pehe poukazyval zejména na skutečnost, že prezident v evropských zemích bývá volen buď přímo, nebo zvláštním orgánem, který je zpravidla jen částečně totožný s parlamentem. Podle Peheho „už sama skutečnost, že prezident jsou voleni přímo lidem v polovině evropských států, je důkazem, že takový způsob volby rozhodně není jakýmsi nebezpečím pro zastupitelskou demokracii“ (Pehe 2000b). Podle Peheho je přímá volba prezidenta potřebná proto, že dá úřadu prezidenta nový, vyšší druh legitimity. Nemusí to nutně znamenat posílení prezidentských pravomocí. V rozhovoru pro časopis *Mosty* ovšem pokročil Pehe v argumentaci dále, když uvedl, že by takto přímo legitimovaný prezident mohl plnit roli určité protiváhy politických stran (Pehe 2000a).

V diskusi se objevil i názor, který upřednostňoval relativní většinový volební systém. Podle zastánce tohoto názoru Miroslava Ševčíka (Ševčík 2003) by jednokolová volba relativní většinou měla „zabránit různým tahanicím ve druhém kole“. Z Ševčíkova postoje je patrné, že mu nešlo o rekonstrukci postavení prezidenta v českém politickém systému, ale čistě o překonání domněle patové situace, kdy není možné zvolit hlavu státu prostřednictvím parlamentu.

Jako odpůrce přímé volby prezidenta vystoupil například publicista Jan Maršák, který polemizoval zejména s přílišnými nadějemi, které jsou někdy do samotného institutu přímé volby vkládány. Ve svém textu správně upozorňoval zejména na skutečnost, že mocenské těžiště českého parlamentně demokratického systému leží přirozeně v obou komorách parlamentu a že postavení prezidenta je relativně slabé. Přímá volba prezidenta sama

o sobě podle Maršáka kvalitu české demokracie nijak nezvyšší, a pokud by nebyla přímá volba prezidenta spojena s navýšením jeho kompetencí, a tím přechodem k jiné formě demokracie než parlamentní, postrádá vlastně smysl. Maršák upozornil i na častý argument odpůrců přímé volby, a to finanční nákladnost dalších voleb (Maršák 2004).

Publicista Radko Kubičko poukázal na to, že vlastně jediným důvodem, proč volit prezidenta přímo, je silná podpora přímé volby občany, ale že není vůbec jasné, zda se za tímto emocionálním postojem skrývají i relevantnější důvody a zda by občané byli vůbec ochotni na přímých volbách prezidenta participovat. Neschopnost zvolit prezidenta prostřednictvím parlamentu hodnotí Kubičko spíše jako selhání politické kultury než jako strukturální problém volby samotné (Kubičko 2004).

Jan Jandl obhajoval nepřímou volbu prezidenta jednak historickými příklady, jednak poukázal na problematické kandidáty prezidentských voleb ve Francii 2002 a na Slovensku 2004. Podle Jandla zaručuje volba prostřednictvím parlamentu, že „bude zvolen někdo, kdo již má nějakou politickou minulost a je veřejně znám“ (Jandl 2004). Tento argument je samozřejmě možné obrátit stejně tak dobře i ve prospěch přímé volby prezidenta.

Bezprostředně na návrhy na přímou volbu prezidenta Koalice KDU-ČSL a US-DEU (viz níže) reagoval rovněž Bohumil Doležal, který naznačil, že Koalice význam přímé volby prezidenta přeceňuje a že tento návrh obsahuje i některé populistické akcenty (Doležal 2002).

4. POSTOJE ČESKÝCH POLITICKÝCH STRAN

Relevantní české politické strany jsou (s dlouhodobou výjimkou ODS do roku 2002) vesměs co se týče otázky přímé volby prezidenta této úpravě nakloněny nebo byly a jsou neutrální.

Silným zastáncem přímé volby prezidenta v rámci spektra relevantních stran před parlamentními volbami 2002 byla Čtyřkoalice. Specifickým článkem v rámci Čtyřkoalice ohledně této otázky byla ODA, která teprve po určité době působení ve čtyřkoaličním uskupení a zejména poté deklarovala podporu změny způsobu prezidentské volby na přímou.¹¹ Je to poměrně zajímavý obrat, neboť ODA až do vzniku Čtyřkoalice a krátce poté

jasně deklarovala podporu nepřímé volbě (Fiala, Mikš 2000: 3). Rovněž další strany Čtyřkoalice byly myšlenky přímé volby prezidenta nakloněny a ani po bouřlivých změnách uvnitř tohoto uskupení, které vedly k předvolební koalici složené pouze z US-DEU a KDU-ČSL, nedoznal tento programový požadavek výraznějších změn a stal se jedním z ústředních bodů programu a předvolební rétoriky Koalice. Její programové prohlášení z 28. března 2002 v rámci navrhovaných změn českého právního řádu pojednává i o přímé volbě prezidenta:

„Přímá volba prezidenta posílí vliv občanů na správu věcí veřejných. Přímá volba vyloučí možnost, že by prezident mohl být závislý na vládní většině v parlamentu, nebo že by naopak mohl být zvolen třeba jen 48 hlasy zákonodárců pouze jedné komory. Přímá volba prezidenta je zakotvena v právních rádech poloviny evropských zemí, nepřímá jen v čtvrtině, ve zbývajících zemích je konstituční monarchie. Proto navrhujeme změnu Ústavy České republiky:

- volit prezidenta tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva, občany staršími 18 let; volby vyhlašuje předseda senátu,

- navrhovat kandidáty prostřednictvím politických stran nebo politických hnutí anebo plnoletými občany na základě petice podepsané 20 000 občany staršími 18 let

- volit ve dvou kolech; nebude-li prezident zvolen v prvním kole nadpoloviční většinou odevzdaných hlasů, koná se za týden druhé kolo, do něhož postupují dva nejlépeší kandidáti z kola prvního; zvolen je ten kandidát, který získá větší počet hlasů.“¹²

Již někdejší Čtyřkoalice předpokládala ve svém programovém dokumentu Společně pro změnu přímou volbu prezidenta a dokonce se pokusila tuto změnu aktivně prosadit. V létě 2001 připravila Čtyřkoalice návrh ústavního zákona, kterým by se zavedla přímá volba prezidenta republiky. Podle prohlášení stran Čtyřkoalice vedly ke změně způsobu volby hlavy státu důvody jako rozčarování občanů ze stranické politiky a požadavek širší politické participace ze strany občanů, snaha posílit identifikaci občanů se státem a zvýšit zároveň legitimitu hlavy státu. Vedle výše navrhované přímé volby obsahoval tento návrh i ustanovení, aby prezí-

dent skládal slib i eventuální demisi do rukou předsedy Ústavního soudu, naopak kompetence prezidenta neměly být návrhem změněny.¹³ Návrh Čtyřkoalice na přímou volbu prezidenta ale zamítla Poslanecká sněmovna PCR již v prvním čtení (4. prosince 2001). Účinkem se minula i kampaň Koalice za přímou volbu prezidenta, která se uskutečnila v roce 2002. Obecně je možné konstatovat, že ani u KDU-ČSL, ani u US-DEU nepředstavovala otázka způsobu volby prezidenta zásadní téma jejich politické profilace.

Pro ČSSD nepředstavuje otázka způsobu volby prezidenta republiky klíčový politický problém. Ve svém střednědobém politickém programu Lidskost proti sobectví – prosperita pro všechny se nicméně vyjadřuje k možnosti volby hlavy státu přímo lidem poměrně vstřícně:

„ČSSD spatřuje v přímé volbě prezidenta republiky rozšíření účasti občana na správě věcí veřejných, a proto je rozhodnuta o ní vést zásadní diskusi. Odmítáme však přechod na prezidentskou formu vlády a důsledně trváme na zachování principů parlamentní republiky. Vhodným impulsem k rozhodnutí o změně způsobu volby prezidenta by bylo rozhodnutí všech občanů v referendu k této otázce.“ (ČSSD 2002: 13)

ČSSD ve svém programu spojuje poněkud zmatečně posílení prvků přímé demokracie (zejména podporu institutu referenda) s přímou volbou prezidenta. Zároveň evidentně odmítá rozšiřování prezidentských kompetencí, a tak předpokládá zavedení přímé volby vlastně jen jako vyslyšení potenciálního požadavku voličů. Postoj ČSSD k přímé volbě prezidenta je v praxi poměrně vlažný, možná i proto, že s výjimkou kontroverzní osoby Miloše Zemana nemůže strana v současné době nabídnout přijatelného kandidáta, který by měl reálnou šanci na dobrý výsledek.

ČSSD řešila otázku přímé volby prezidenta poměrně intenzivně na přelomu let 2001 a 2002, když se blížily zatím poslední prezidentské volby. Strana byla tehdy v otázce podpory zavedení přímé volby prezidenta rozpolcená. Podobný názor vyjádřil ostatně i tehdejší předseda ČSSD Vladimír Špidla,¹⁴ který přímou volbu prezidenta explicitně nevyločil, odkázal však tuto možnost až na další volby a zejména zdůraznil, že zavedení přímé volby by si vynutilo podstatnější zásahy do ústavy. Konkrétně zmínil odvolatelnost prezidenta.

ČSSD dokonce uspořádala ohledně přímé volby prezidenta konzultativní vnitrostranické referendum.¹⁵ Referenda, které proběhlo korespondenčně, se účastnilo 12 493 hlasujících; zajímavé je, že hlasovalo jen 3 873 členů ČSSD, zbytek hlasů zaslali lidé stojící mimo stranu. Jednoznačně zvítězili přívrženci přímé volby prezidenta, a to v obou skupinách (2 961 členů ČSSD a 7395 ostatních). Hlasující se domnívali, že jde o otázku významnou a většina členů ČSSD (2 976) i nestraníků (6 874) se rovněž shodla na tom, že by si přála odvolatelnost prezidenta.¹⁶ Výsledkem tohoto konzultativního referenda bylo předložení otázky přímé volby prezidenta programové konferenci strany.¹⁷ Bod přímé volby prezidenta byl následně vtělen do aktuálního střednědobého programu ČSSD.

ODS dlouhodobě nepatří ke stranám, které by byly programově nakloněny přímé volbě prezidenta. Dlouho bylo možné charakterizovat postoj ODS k volbě hlavy státu prostřednictvím Stanoviska ODS ke způsobu volby prezidenta, které bylo přijato výkonnou radou strany ještě před vznikem České republiky 3. listopadu 1992 v souvislosti s diskusemi, které provázely přijetí české ústavy:

„Výhrady ODS k přímé volbě prezidenta jsou neseny vážnými obavami o osud demokracie v České republice. Návrh Ústavy České republiky počítá s tradičně vyváženým vztahem prezidenta voleného parlamentem k parlamentu a vládě. Přímá volba prezidenta by však měla za následek vznik druhého, konkurenčního centra výkonné moci. Obě tato centra by se pak snadno dostávala do konfliktů. Tyto konflikty by byly ještě silnější v případě, že by prezident stál mimo systém politických stran a tedy mimo jasně zformulovaný politický program. Takové uspořádání, jak se ukazuje v postkomunistických zemích střední a východní Evropy, nezaručuje stabilitu, naopak vnáší do politického systému prvek nebezpečné nevypočitatelnosti.“¹⁸

ODS tak v kostce prezentovala svůj základní argument, který koreloval s důrazem na soutěž politických stran. Stanovisko anticipovalo také určité komplikace, které v letech 1992–1997 reálně vznikly ve vztahu ODS jako nejsilnější politické strany vládní koalice k tehdejšímu prezidentu Havlovi. Symptomatické bylo

i vyjádření Václava Klause, tehdejšího předsedy ODS, v komentáři pro *Lidové noviny* ze dne 5. 3. 2002, v němž napsal: „Nevěřím svým očím, když vidím, že se jedna skupina našich politiků snaží vyhrát parlamentní volby na základě tématu přímé volby prezidenta. Přímá volba prezidenta v České republice nemá tradici, ještě nikdy v historii u nás nic takového nebylo, neodpovídá tomu ani celek našeho ústavního systému a je naprosto evidentní, že je to v dnešní době pokus o jednu konkrétní volbu, resp. o jednu konkrétní nevolbu. Je to také zřejmý výraz nevíry v parlamentní systém politických stran a je to pokus rozhodovat na náměstích, v garážích České televize, v petičích skupin intelektuálů a umělců.“ (Klaus 2002)

Krátce před volbami prezidenta v roce 2003 provedla ODS doslova přes noc „taktický obrat“. Na počátku října 2002 začala na základě rozhodnutí výkonné rady požadovat přímou volbu prezidenta, což mělo zajistit lepší šance na zvolení jejího kandidáta Václava Klause. Tento návrh vzbudil kontroverze uvnitř strany samotné,¹⁹ byť se jeho autoři nijak netajili účelovostí takového aranžmá.²⁰

Představu o tom, jak si ODS mechanismus přímé volby prezidenta představovala, podalo například vyjádření tehdejšího stínového ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila, který se odvolával na způsob volby francouzského Národního shromáždění. Počítal tedy s absolutním většinovým volebním systémem s tím, že do eventuálního druhého kola by nepostoupili pouze dva nejsilnější kandidáti, ale všichni, kteří by překonali určitý práh hlasů, tedy „všichni silní kandidáti mající určitou podporu voličů“ (Pospíšil 2003: 4). Výhoda tohoto systému tkvěla podle Pospíšila v tom, že více kandidátů ve druhém kole zabrání nebezpečí negativního hlasování, tedy hlasování pro „menší zlo“. Oficiálním návrhem se ale tento model nestal, neboť diskuse o přímé volbě prezidenta po úspěšné volbě Václava Klause vyzněla do ztracena.

V současné době ODS mediálně příliš neprezentuje možnou změnu svého stanoviska²¹ k přímé volbě prezidenta, ale požadavek změny způsobu volby prezidenta zůstává ze strany ODS nezřetelný a rozhodně nepatří k prioritám této strany, a to ani ve střednědobém kontextu.

Na straně spíše váhavých příznivců přímé volby prezidenta stojí v podstatě také KSČM. KSČM dlouhodobě deklaruje nespokojenost

s určitými institucionálními rysy české demokracie, ale tato skutečnost nevede k bezprostředním útokům na realitu nepřímé volby prezidenta. Současně platný dokument *Náš program* vymezuje postavení KSČM k přímé volbě prezidenta ambivalentně: KSČM „zásadně neodmítá ani přímou volbu prezidenta, ale vyžaduje posoudit ji v souvislosti s řešením vzájemného postavení a pravomocí nejvyšších orgánů moci zákonodárné a výkonné“.²² Ani v případě KSČM ovšem otázka přímé volby prezidenta nepředstavuje klíčový moment, který by byl námětem intenzivních debat uvnitř strany.

5. ODBORNÁ DEBATA

V politologické komunitě rozhodně nepatří otázka přímé volby prezidenta k těm nejméně diskutovaným. Článků ve vyloženě politologických odborných periodících (*Politologický časopis*, *Politologická revue*, *Středoevropské politické studie*) věnovaných zvláště tomuto tématu je jako šafránu, existuje několik příspěvků v různých sbornících, které budou na tomto místě reflektovány. Je symptomatické, že se žádný explicitně nevyjadřuje na podporu zavedení přímé volby prezidenta. Nepřímo se ovšem pro přímou volbu vyslovil například expert na české ústavní právo Aleš Gerloch, když poukázal na převažující přímou volbu prezidenta ve světových demokraciích a naznačil, že by ani přímá volba nemusela znamenat nutně změnu postavení prezidenta ve struktuře klíčových národních institucí (Gerloch 1999: 96).

Potenciální argumenty politických stran vůči přímé volbě prezidenta se pokusil shrnout Zdeněk Koudelka, aniž by se ovšem explicitně vyjádřil k tomu, jakému způsobu volby dává přednost on. Podle Koudelky stojí za neochotou zavést přímou volbu prezidenta obava z dualizace moci mezi prezidentem a předsedou vlády, když přímo volený prezident by mohl představovat výraznější politickou autoritu než předseda vlády, která se opírá o parlamentní většinu. Připomenul i určité komplikace spojené například s fenoménem kohabitace ve Francii, kdy je silný prezident z jiného politického tábora než vládní (a tím i parlamentní) většina (Koudelka 1999: 231).

Umírněný postoj proti přímé volbě prezidenta vyjádřili Vladimíra Dvořáková a Jiří Kunc (Dvořáková, Kunc 2001), když

poukázali na skutečnost, že sama přímá volba nic nového nepřinese a naopak hrozí některá rizika. Podobně hodnotili potenciální dopady změny způsobu volby české hlavy státu Petr Fiala a František Mikš (Fiala, Mikš 2000). Srovnali postavení a způsoby volby různých evropských prezidentů a poukázali na fakt, že postavení hlavy státu v politickém systému nelze vztáhnout do jednoduché příčinné souvislosti se způsobem volby. Rovněž upozornili na skutečnost, že Česká republika je parlamentní demokracií, v níž je kontrola moci prováděna jinak než vzájemně nezávisle legitimovanou legislativou a exekutivou. Přímá volba prezidenta by podle Fialy a Mikše neznamenal žádný kvalitativní zlepšení české demokracie, naopak může přinést významná rizika (Fiala, Mikš 2000: 3).

Argumenty proti přímé volbě nejlépe vystihuje postoj českého politologa Michala Kubáta (Kubát 2003, srov. Kubát 2000a a Kubát 2000b). Kubát nejprve připomněl, že již od prosince 1989, kdy s nápadem na přímou volbu prezidenta vystoupila KSČ, která doufala, že by se jím mohl stát relativně populární Ladislav Adamec, je téma přímé volby neustále se vynořující záležitostí spjatou především s blížícími se volbami prezidenta. Konstatuje rovněž, že argumenty pro zavedení přímé volby bývají sice emočně vypjaté, zpravidla však postrádají věcné zdůvodnění (Kubát 2003: 299–301). Podle Kubáta je klíčovou otázkou, snažíme-li se nalézt řešení hádanky, jak volit prezidenta, posouzení, jaký typ politického systému máme k dispozici. Parlamentním režimům odpovídá podle Kubáta spíše nepřímá volba, i když řada příkladů ze střední Evropy toto pravidlo narušuje (Polsko, Slovinsko, Slovensko, Makedonie, Bulharsko – a kromě těchto zemí uvedených Kubátem – i Rakousko).

Kubát dále reaguje na argumenty pro přímou volbu prezidenta. Není podle něj jasné, proč by měl prezident skutečně získat přímou volbou vyšší legitimitu, nehledě k tomu, že pouhý způsob volby nemusí být sám o sobě rozhodující a postavení prezidenta stejně závisí zejména na konkrétním výkonu funkce konkrétní osobou. Zavedení přímé volby prezidenta by narušilo principy parlamentní demokracie, neboť jeho ústavní postavení silný mandát získaný přímou volbou nevyžaduje. Podle Kubáta by i v přímých volbách měli šanci jen straníční kandidáti. Argument, že zavedení přímé volby by mohlo posílit politickou participaci, Kubát racionál-

ně odmítá poukazem na možné znechucení občanů příliš častými volbami. Podle Kubáta by občané sice patrně hojněji navštěvovali volební místnosti ve volbách prezidentských, o to méně často by však chodili volit v jiných typech voleb (komunální a krajské). Ani přímo volený prezident nemusí hrát kýženou roli integrujícího činitele společnosti (Kubát 2003: 308–312). Kubát na závěr svého textu apeluje spíše na to, aby nebyly z jedné komplikované volby dělány předčasné závěry ohledně vhodnosti a funkčnosti již existující úpravy voleb hlavy státu.

Specifický názor vyjádřil Vojtěch Šimíček (Šimíček 2001), který se tak zapojil do debaty vyvolané výše zmiňovaným čtyřkoaličním úsilím o zavedení přímé volby prezidenta. Podle Šimíčka byla tato diskuse legitimní již proto, že teoreticky mohlo po ukončení volebního období prezidenta Havla dojít k nezvolení nového prezidenta. Ústavou předvídaná tříkolová procedura volby prezidenta může při rovnoměrném rozložení sil a neochotě ke konsenzu lehce skončit patem a nezvolení prezidenta představuje riziko pro stabilitu celkové politické situace. Podle Šimíčka jsou argumenty pro i proti přímé volbě prezidenta vcelku vyrovnané, a proto je na místě zvažovat určitý kompromis. Šimíček nepokládá ani stávající úpravu, ani zavedení přímé volby za adekvátní řešení a navrhl kompromisní model, podle kterého by byl prezident volen speciálním kolegiem volitelů, například orgánem složeným z poslanců a senátorů Parlamentu České republiky a stejného počtu zástupců jednotlivých krajů.

Výhodou tohoto systému je především eliminace nevýhod, které oba krajní modely přinášejí. Legitimita prezidenta bude vyšší a zároveň nebude třeba vyvíjet žádnou zvláštní aktivitu spojenou s prezidentskými volbami. Navrhovaný způsob volby by výrazně zvýšil význam krajských zastupitelstev a posílil by žádoucí decentralizaci českého státu. Do volby by se prostřednictvím krajů mohly zapojit i strany (či hnutí), které mají například regionální význam, ale nejsou reprezentovány na celostátní úrovni. Zvolený prezident by reprezentoval nejen celostátní, ale i regionální politické elity. Podle Šimíčka odpovídá tento model koncepčně ústavnímu systému České republiky a nevyžaduje žádné výrazné zásahy do jeho struktury. A nakonec – volba prezidenta tímto způsobem by byla výrazně levnější než přímé volby (Šimíček 2001: 390–391).

6. PROČ VOLIT PREZIDENTA I NADÁLE NEPŘÍMO

Dobrý přehled výhod a nevýhod eventuální přímé volby prezidenta nabízí ve svém článku Vojtěch Šimíček (Šimíček 2001: 389–390). Podle Šimíčka jsou výhody přímé volby následující:

1. Prezident získá silný mandát a dostatečnou legitimitu.
2. Prezident sehraává integrující roli ve společnosti, a proto je dobré, je-li představitelem většiny občanů.
3. Prezident by měl být silnou a charizmatickou osobností a taková se prosadí spíše v přímé volbě.
4. Přímá volba prezidenta potlačuje přílišný vliv politických stran.
5. Přímá volba může být chápána jako něco, co posílí potenciál pro prosazení prvků přímé demokracie.
6. Přímá volba omezuje potenciální riziko patové situace.

Naopak nevýhody přímé volby shrnul Šimíček takto:

1. Přímá volba odpovídá spíše poloprezidentskému či prezidentskému modelu demokracie, a je tudíž z hlediska naší parlamentní demokracie nekonceptní.
2. Přímá volba sama o sobě nic neznamenaá, pokud nedojde k úpravě prezidentských pravomocí, což by ale opět znamenalo přechod na jinou formu vlády.
3. Přímá volba a priori nezajišťuje nadstranickost a nezávislost prezidenta.
4. Přímá volba prezidenta je finančně nákladná.
5. Zavedení přímé volby by zvýšilo počet a frekvenci voleb, což by jen posílilo fenomén „únavy voličů“.

Michal Kubát přiřadil k nevýhodám přímé volby prezidenta následující další položky (Kubát 2003: 306):

6. Přímá volba vede k populismu a nárůstu politických emocí, přinejmenším ve volební kampani.
7. Přímá volba zvyšuje šanci populisticky orientovaných kandidátů.

Řada z naznačených výhod se dá poměrně jednoduše relativizovat. Velkým mýtem jsou úvahy, které dávají do přímé souvislosti přímou volbu prezidenta s přímou demokracií. Volba, byť přímá, zůstává volbou, prostor pro eventuální rozšiřování a kultivování vzorců přímé demokracie je jinde. Jak ukazují zkušenosti z voleb prezidenta v zemích s přímou volbou, je i v těchto systémech velmi podstatná podpora, kterou kandidátům poskytují relevantní

politické strany. I nadstranickost přímo volených prezidentů je tak spíše mýtem než realitou. Ostatně ve většině evropských zemí (naši nevyjímaje) se tradičně dává přednost spíše nestranickému chování prezidenta po nástupu do funkce, ať už byl zvolen jakkoli. To je rozhodně podstatnější, nehledě k tomu, že zkušenost ze stranické politiky je nejlepší zárukou politické zkušenosti prezidenta. Podobně lze říci, že charizmatičnost a schopnost vystupovat integrativně nesouvisí se způsobem volby, ale s osobními a politickými vlastnostmi konkrétních kandidátů či osob, které úřad hlavy státu vykonávají. Plauzibilním argumentem pro přímou volbu tak zůstává vyloučení patové situace, což je ovšem vyváženo rizikem úspěchu populistického kandidáta (viz Jean-Marie Le Pen ve Francii v roce 2002).

Východiskem pro českou diskusi by mělo být vědomí, že český prezident je hlavou státu v politickém systému parlamentní demokracie (srov. obecně Holländer 1996). Z tohoto důvodu není vhodné rozsah jeho kompetencí příliš zvyšovat. Otázka bezprostřední legitimacy však tím pádem postrádá vnitřní opodstatnění. Jistě, přímo volený prezident by vyšší legitimitu měl, problémem však je, že ji v českém politickém systému vůbec nepotřebuje. Platí spíše opačná premisa. Prezident nadaný příliš vysokou legitimitou by mohl v českých zemích snadno podlehnout svůdnému historickému příkladu prezidentského politického aktivismu, a oslabit tak zatím stále relativně křehké mechanismy české demokracie. Vzpomeneme-li si na některé pokusy Václava Havla a podíváme-li se na výklad, který si pro sebe určil Václav Klaus ohledně nutnosti a termínů například propouštění ministrů z důvodů demise, nabízí se vážnější téma na politologické, právní i politické zamyšlení. Na pořadu dne není diskuse o změně způsobu voleb prezidenta, ale obezřetná a dlouhodobá diskuse na základě pečlivého vyhodnocení již existujících zkušeností o eventuálním zpřesnění kompetencí prezidentského úřadu.²³ Zatímco zavedení přímé volby prezidenta by mohlo reálně vést pouze k vyšším finančním nákladům na další volby a nepřímo k poklesu účasti v jiných typech voleb, diskuse o prezidentských pravomocích (a v závislosti na tom i o pravomocích a o podobě jiných ústředních orgánů) by mohla vést nejen ke zkvalitnění institucionálního designu české politiky, ale i k zefektivnění politického procesu (srov. Novák 2001).

Nacházíme se v nyní v situaci, kdy nás od dalších prezidentských voleb dělí necelý rok. Opět se začíná debatovat o tom, kdo by měl být příštím českým prezidentem. Mediální a politická debata znovu ukazuje, že primárním problémem jejich účastníků je osoba prezidenta, nikoliv způsob jeho volby nebo kompetence jako takové. Zjednodušeně řečeno, politici hledají, koho postavit proti Václavu Klausovi. Není vyloučeno, že v rámci této debaty zase někdo vytáhne otázku přímé volby prezidenta, i když to asi vzhledem ke Klausově popularitě budou tentokrát spíše jeho příznivci než odpůrci. S ohledem na výše analyzované argumenty lze jen doufat, že toto téma po volbách opět zapadne do spravedlivého politického zapomnění.

Použité prameny

(Pozn.: Platnost všech citovaných elektronických materiálů – k 31. 3. 2005.)

ČSSD (2002): Lidskost proti sobectví – prosperita pro všechny. Střednědobý program ČSSD schválený programovou konferencí 26. 1. 2002. [http://www.cssd.cz/soubory/422010/strprog2002_7%20\(3-cc-kor\).doc](http://www.cssd.cz/soubory/422010/strprog2002_7%20(3-cc-kor).doc).

Langer, Ivan: Radioforum, Radiožurnál 3. 11. 2004. <http://www.ods.cz/media/prepis.php?ID=548>.

Klaus, Václav (2002): Přímá volba prezidenta jako program pro naši zemi? http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek_tisk.asp?id=rImtlaqjoTlz.

ODA – Aktuality – k volbě prezidenta České republiky, 1. března 2003. <http://www.oda.cz/print2.asp?id=1271>.

Politika v České republice, ročník 1998.

Pospíšil, Jiří (2003): Otazníky nad přímou volbou prezidenta. *CEVRO*, 3, 2, s. 4.

Programové prohlášení Koalice – Volby 2002. http://www.magnetpro.cz/www/unie.cz/downloads/pgm_PS_02.doc.

Report on the Czech and Slovak Republics, ročník 1993.

Rozhovor VK pro MF DNES a iDNES. http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek_tisk.asp?id=xaQveQlpbcfj.

Stanovisko ODS ke způsobu volby prezidenta, 3. 11. 1992. <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=264>.

Tisková konference České strany sociálně demokratické dne

21. 12. 2001. (<http://www.cssd.cz>).

Tisková konference k výsledkům jednání předsednictva ČSSD dne 20. 20. 2001. <http://www.cssd.cz>.

Tiskové prohlášení Čtyřkoalice 19. června 2001. http://www.kdu.cz/CTYRKOALICE/2001/TK_010619.htm.

Usnesení, Výkonná rada ODS, 14. října 2002. <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1415>.

Záznam rozhovoru s P. Pithartem pro BBC, 10. prosince 2002. http://www.bbc.co.uk/czech/interview/021210_pithart.shtml.

Literatura

(Pozn.: Platnost všech citovaných elektronických materiálů – k 31. 3. 2005.)

Balík, Stanislav, Hloušek, Vít, Holzer, Jan, Šedo, Jakub (2003): *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: IIPS.

Broklová, Eva (1992): *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: SLON.

Cabada, Ladislav (2002): Analýza voleb v českém společensko-vědním diskursu. *Politologická revue*, VIII, 1, s. 141–159.

Cabada, Ladislav, Vodička, Karel (2003): *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál.

Doležal, Bohumil (2002): Slibovací smršť Koalice. *Mladá fronta Dnes*, 2. 4. 2002. <http://www.bohumildolezal.cz/texty/u075-05.htm>.

Dvořáková, Vladimíra, Kunc, Jiří (2001): Otazníky nad přímou volbou prezidenta. *Parlamentní zpravodaj*, VII, 12, s. 39–40.

Fiala, Petr, Mikš, František (2000): Přímá volba prezidenta? *Proglas*, XI, 5–6, s. 1–3.

Gerloch, Aleš (1999): K problematice vyváženosti postavení a vzájemných vztahů ústavních orgánů České republiky. In: Dančák, Břetislav, Šimíček, Vojtěch (eds.): *Aktuálnost změn ústavy ČR*. Brno: IIPS, s. 93–103.

Gerloch, Aleš, Hřebejk, Jiří, Zoubek, Vladimír (2002): *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum.

Holländer, Pavel (1996): *Hlava státu v parlamentním systému*. In: Šimíček, Vojtěch (usp.): *Aktuální problémy parlamentarismu*. Brno: IIPS, s. 19–25.

Jandl, Jan (2004): Memento přímé volby. *Časopis CEVRO*,

5/2004. <http://www.cevro.cz/journal-actual-details.jsp?sectionID=10074&journalSectionId=4010...>

Kárník, Zdeněk (2000–2003): České země v éře První republiky I.–III. Praha: Libri.

Klímek, Antonín (1996 a 1998): Boj o Hrad 1. a 2. Praha: Panevropa.

Koudelka, Zdeněk (1999): Změny postavení prezidenta na Slovensku a v Čechách, na Moravě a Slezsku. In: Dančák, Břetislav, Šimíček, Vojtěch (eds.): Aktuálnost změn ústavy ČR. Brno: IIPS, s. 229–246.

Koudelka, Zdeněk (2000): Změny postavení prezidenta na Slovensku a v Čechách, na Moravě a Slezsku. In: Pavlíček, Václav a kol.: Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy. Praha: Právnická fakulta UK, s. 177–191.

Kubát, Michal (2000a): Hlava státu v demokracii. Jak volit prezidenta v ČR i jinde. *Proglas*, XI, 9, s. 6–9.

Kubát, Michal (2000b): Přímá volba prezidenta a politický systém České republiky. *Parlamentní zpravodaj*, VI, 8–9, s. 44–45.

Kubát, Michal (2003): Přímá volba prezidenta v České republice?. In: Kysela, Jan (usp.): Deset let Ústavy České republiky. Východiska, stav, perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, s. 299–314.

Kubičko, Radko (2004): Opět přímá volba prezidenta. http://www.rozhlas.cz/_zprava/118577.

Lebeda, Tomáš (2003): Pravomoci prezidenta očima české veřejnosti. SÚ AVČR. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=aktuality&shw=117&lst=103>; ověřeno k 21. 3. 2005.

Maršák, Jan (2004): Přímá volba prezidenta více demokracie nepřinese. *Britské listy*, 27. 5. 2004. <http://www.blisty.cz/2004/5/28/art18309.html>.

Novák Miroslav (2001): Jakou demokracii pro nové demokracie? Brno: IIPS.

Pecinka, Bohumil (2003): Cesta na Hrad. Praha: Formát.

Pehe, Jiří (2000a): Každý z nás může být v politice. *Mosty*, 28, 11. 7. 2000. <http://www.pehe.cz/Clanky/2000/RMosty.html>.

Pehe, Jiří (2000b): Přímá volba prezidenta demokracii neohroží. *Hospodářské noviny*, 13. 6. 2000. <http://www.pehe.cz/Clanky/2000/Volbaprezidenta.html>.

Ševčík, Miroslav (2003): Přímá volba prezidenta. *Metro*, 22. 1. 2003. <http://www.libinst.cz/clanky.php?id=234>.

Šimíček, Vojtěch (2001): Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta. *Politologický časopis*, VIII, 4, s. 388–392.

- ¹ Studie Ladislava Cabady (Cabada 2002), která se zabývá frekvencí volební problematiky v českých odborných textech právníké, politologické a sociologické proveniencce, uvádí pouze jeden článek, který se věnuje explicitně a výlučně problematice voleb prezidenta republiky.
- ² Podle průzkumu veřejného mínění z období volební kampaně před parlamentními volbami v létě 2002 sice většina respondentů preferovala přímou volbu prezidenta, ale způsob volby vnímala izolovaně od otázky eventuálních změn prezidentských kompetencí. Pouze 15 % dotazovaných, kteří byli pro přímou volbu prezidenta, zároveň souhlasilo se zvýšením jeho kompetencí. Otázka legitimacy a kompetencí tak je v očích české veřejnosti zcela separována (Lebeda 2003).
- ³ Z bohaté sekundární literatury srov. např. Balík a kol. 2003, Broklová 1992, Kárník 2000–2003, Klímek 1996–1998.
- ⁴ Právě Benešova perioda dekretů 1945–1946 je jediným obdobím, kdy u nás hlava státu disponovala velmi silným politickým postavením. Řada „produktů“ této politiky byla a je mírně řečeno „sporná“. Pokládám proto éru tzv. Benešových dekretů za období dostatečně varovné pro jakékoliv další experimenty se silným prezidentem.
- ⁵ Havel získal 109 hlasů, kandidátka KSČM Marie Stiborová 43 hlasů a kandidát SPR-RSČ Miroslav Sládek 14 hlasů (Report on the Czech and Slovak Republics, IV, 1, January 1993, s. 2)
- ⁶ V prvním kole získal Fischer 26 poslaneckých a 5 senátorských hlasů, Havel 91 poslaneckých a 39 senátorských hlasů a Sládek 22 poslaneckých a jeden senátorský hlas.
- ⁷ Ve druhém kole získal Havel hlasy 47 z 81 senátorů a hlasy 99 ze 197 poslanců. V Poslanecké sněmovně PČR tak získal většinu pouhého jednoho hlasu.
- ⁸ Bureš získal hlasy 39 poslanců a 7 senátorů, Klaus 92 poslanců a 31 senátorů, Kříženecký 44 poslanců a 2 senátorů, Pithart 20 poslanců a 35 senátorů. Ve druhém kole získal Klaus 77 hlasů poslanců a 32 hlasů senátorů, Pithart pak 46 poslaneckých hlasů a 43 hlasů senátorských. Ve třetím kole získal Klaus hlasy

- 80 poslanců a 33 senátorů, zatímco Pithart hlasy 44 poslanců a 40 senátorů.
- 9 V prvním kole druhé volby získal Klaus hlasy 89 poslanců a 32 senátorů, Moserová hlasy 25 poslanců a 43 senátorů a Zeman hlasy 78 poslanců a 5 senátorů. Ve druhém kole získal Klaus 58 poslaneckých a 33 senátorských hlasů, zatímco Moserová 32 poslaneckých a 42 senátorských hlasů. Ve třetím kole získal Klaus 95 hlasů poslanců a 32 hlasů senátorů, zatímco Moserová 26 poslaneckých a 39 senátorských hlasů.
- 10 Komplikovaná volba prezidenta v roce 2003 otevřela nové kolo mediálních a politických diskusí ohledně přímé volby hlavy státu. Tato diskuse získala dokonce i mírně bizarní rozměr v momentu, kdy populární zpěvák Karel Gott deklaroval v případě zavedení přímé volby hlavy státu ochotu rovněž kandidovat.
- 11 Srov. ODA – Aktuality – k volbě prezidenta České republiky, 1. března 2003. <http://www.oda.cz/print2.asp?id=1271>
- 12 Programové prohlášení Koalice – Volby 2002, http://www.magnetpro.cz/www/unie.cz/downloads/pgm_PS_02.doc
- 13 Tiskové prohlášení Čtyřkoalice 19. června 2001, http://www.kdu.cz/CTYRKOALICE/2001/TK_010619.htm
- 14 Tisková konference k výsledkům jednání předsednictva ČSSD dne 20. 20. 2001. <http://www.cssd.cz>. V rozhovoru pro *Lidové noviny* z ledna 2000 ovšem Špidla ještě přímou volbu prezidenta explicitně odmítl (Pečinka 2003: 132).
- 15 ČSSD uspořádala v prosinci 2002 další konzultativní referendum, které bylo vypsáno před volbou prezidenta republiky. Hlasující se mohli vyjádřit, zda by ČSSD měla kandidovat Otakara Motejla, exministra spravedlnosti Jaroslava Bureše, vysokoškolského pedagoga Martina Potůčka či Miloše Zemana.
- 16 Vedle odvolatelnosti diskutovala ČSSD i o nutnosti kontrasignace premiéra při udělování milostí a zavedení povinnosti pro prezidenta pověřit po volbách sestavením vlády vždy předsedu nejsilnější parlamentní strany.
- 17 Tisková konference České strany sociálně demokratické dne 21. 12. 2001, <http://www.cssd.cz>
- 18 Stanovisko ODS ke způsobu volby prezidenta, 3. 11. 1992, <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=264>
- 19 Velmi vyhybavě se k této otázce vyjádřil ostatně i tehdejší kandidát na prezidenta Václav Klaus. Srov. Rozhovor VK pro *MF DNES* a *iDNES*. http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek_tisk.asp?id=xaQveQlpbcfj. Zřetelné stanovisko k tomu, jak by mělo postavení prezidenta vypadat po eventuálním přijetí mechanismu přímé volby, neměl ani další prezidentský kandidát Petr Pithart, srov. záznam rozhovoru s P. Pithartem pro BBC, 10. prosince 2002. http://www.bbc.co.uk/czech/interview/021210_pithart.shtml.
- 20 Výkonná rada ve svém prohlášení ze 14. 10. 2002 zdůvodnila požadavek přímé volby následujícím způsobem: „Vzhledem k tomu, že se z nadcházející volby prezidenta republiky stává nedůstojná a nepřesvědčivá záležitost, která neprospívá ani vážnosti postu prezidenta ani naší zemi, je ODS pro přímou volbu prezidenta. VR je přesvědčena, že v době levicové vlády a převahy levice v parlamentu je přímá volba jedinou cestou k tomu, aby se prezidentem mohl stát kandidát ODS – Václav Klaus, který se těší velké veřejné podpoře.“ Usnesení, Výkonná rada ODS, 14. 10. 2002, <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1415>.
- 21 Srov. Ivan Langer: Radioforum, Radiožurnál 3. 11. 2004, <http://www.ods.cz/media/prepis.php?ID=548>.
- 22 Náš program (politika KSČM pro období do VII. sjezdu), <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2679&itmID=&chapter=1169>
- 23 Je třeba zdůraznit, že zpřesnění nemusí nutně znamenat ani zúžení, ani rozšíření prezidentských kompetencí.